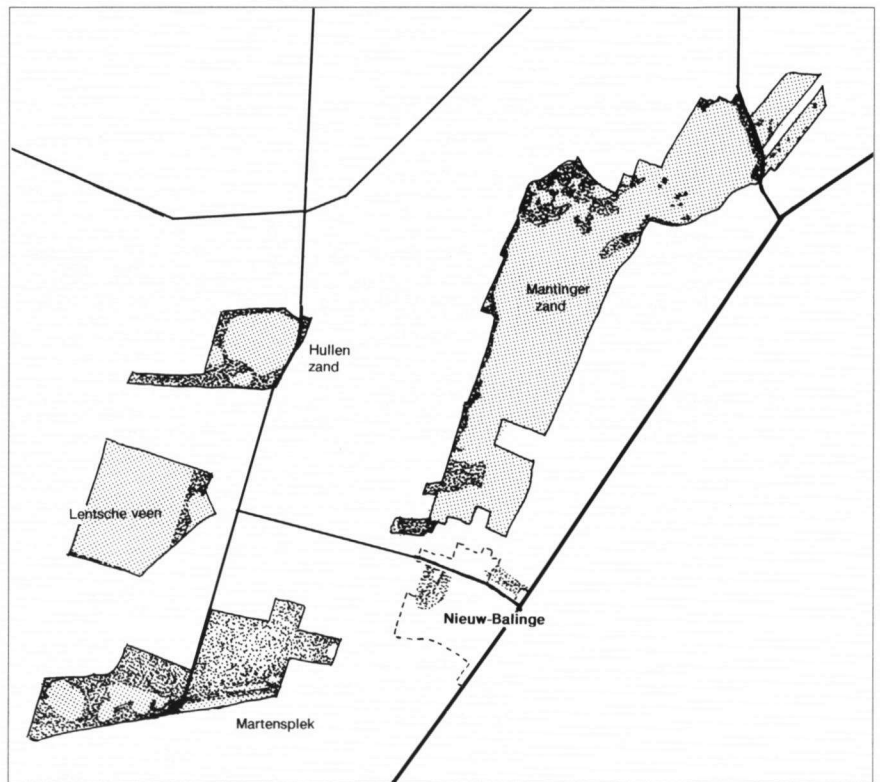

Zomer in het Mantingerzand: Eikepages dwarrelen rond het Sporkehout, Heivlinders verdwijnen in het jeneverbos en Kommavlinders snorren langs een zandverstuiving. Begin deze eeuw maakte dit Drentse natuurgebied nog deel uit van een uitgestrekt heideterrein. Nu ligt het ingeklemd tussen sterk ontwaterde cultuurgronden. Toch valt er voor de vlinderliefhebber veel te genieten. Tijdens een inventarisatie in 1992 trof De Vlinderstichting in dit gebied maar liefst 27 soorten dagvlinders aan.

Het Mantingerzand: Jeneverbessen, Wollegras en Kommavlinders

tekst:
Hans Buesink

In mei fladderen de glimmende Groentjes boven de heide en in juni vinden we er het Groot dikkopje en het Hooibeestje. Maar echt feest is het in het Mantingerzand pas in juli en augustus. In die vlinderrijke maanden vliegen de Koevinkjes en de Oranje zandogen massaal aan de bosrand, schrikken Eikepages op uit een eijke naast de heide en achtervolgt de Kleine vuurvlinder een Kommavlinder op de zandige heide. Vooral de dagvlinders van de droge heide hebben het nog goed in het Drentse natuurgebied, ook al hadden ze een eeuw terug beduidend meer ruimte tot hun beschikking. Heide-ontginningen pikten in de jaren 1930-1960 grote delen van hun leefgebied in. Het Mantingerzand, 208 hectare groot, werd na aankoop door Natuurmonumenten in 1921 gered van de ontginning. De omliggende heide en woeste grond werd voor een groot deel omgezet in intensief bewerkt cultuurland. Wat

verloren liggen de resten van de enorme heidevelden nu omsloten door saai aardappelvelden. Diepe sloten ontwaterden niet alleen het agrarische gebied, maar ook de resterende natuurterreinen. Vennen verdroogden, grote delen vochtige heide verdwenen en dagvlinders als het Veenhooibeestje, het Gentiaanblauwtje en de Aardbeivlinder stierven uit.

Goudplevier

In 1992 lanceerde Natuurmonumenten een plan (Goudplevier) dat erop gericht is, iets van wat eens verloren ging, terug te halen. Door aankoop en omvorming van landbouwgronden zal het Mantingerzand verbonden worden met drie naburige natuurgebiedjes (Hullenzand, Martensplek en Lentsche Veen), zodat er weer een groot heideterrein van 1100 hectare ontstaat. Als alles goed gaat, is

over 15 jaar een prachtig mozaïek van stuifzanden, heide, vennen en schraalgraslanden aanwezig, omgeven door een beschermende strook bos. Deze natuurontwikkeling vergt, naast aankoop van veel cultuurgrond, een groot aantal ingrepen. Een deel van de bovenlaag van de landbouwgronden moet worden afgevoerd, vennen worden gegraven of uitgebaggerd en het waterpeil moet flink omhoog. Dit alles zal leiden tot meer mogelijkheden voor de natuur. Watersnip en Blauwe kiekendief krijgen weer de ruimte die ze nodig hebben. En misschien dat zelfs de Goudplevier terugkeert, de vogel die hier vroeger broedde en zijn naam gaf aan dit ambitieuze en kostbare plan.

Zo'n natuurontwikkelingsproject is bij uitstek geschikt om onderzoek te doen naar de herstelmogelijkheden van de natuur. Omdat het werk grotendeels nog moet beginnen, biedt het de kans in de gaten te houden wat de resultaten zijn van het verbinden en vergroten van natuurgebieden. Hoe koloniseren bijvoorbeeld vlinders, reptielen en kleine zoogdieren het nieuwe natuurgebied en welke broedvogels keren na verloop van tijd terug naar de heide.

Om de uitgangssituatie vast te leggen

ben: structuurrijke heide met verspreide bomen, eikenbosjes en bloemrijke ruigten.

Groentje en Heivlinder

Een groot deel van het huidige Mantingerzand bestaat uit heide. De kans om er een typische heidebewoner als het Groentje tegen te komen, is dan ook groot. In mei is deze vlinder vrijwel overal te zien, op zoek naar nectar of druk in de weer met het verdedigen van een territorium. Veel minder algemeen is het in juli vliegende Heideblauwtje. De heide is in het Mantingerzand sterk verdroogd en vergrast: vochtige dopheivalleitjes met Heideblauwtjes zijn dan ook vrij zeldzaam geworden.

De Heivlinder lijdt veel minder onder de verdroging. Zowel op de heide, bij de zandverstuivingen als langs het mooie jeneverbesstruweel in het noorden, is deze heidebewoner te vinden. De hoogste dichtheden komen voor in het zuiden van het Mantingerzand. Daar deelt de vlinder zijn leefgebied met de Komma-vlinder, een landelijk gezien vrij schaars dikkopje. In het Mantingerzand is voor deze vlinder nog voldoende geschikt leefgebied aanwezig: droge heide met kale

foto: Kars Veling

Overgang van Jeneverbessen naar vochtige heide in het Mantingerzand

vroeg Natuurmonumenten De Vlinderstichting in 1992 de dagvlinders van het Mantingerzand en omgeving te inventariseren. Zeven dagen rondstruinen over de heide, langs de bosranden en door het jeneverbesstruweel leverde een beeld op van een (nu al) rijk vlinderleven (zie tabel 1). Vooral in het zuiden, rond het Achterste Veld, is de vlinderdiversiteit groot. Het Mantingerzand is daar gevarieerd en zowel heide-, bosrand- als bermsoorten vinden er alles wat ze nodig heb-

zandige plekken, waar pollen Schapegras of Buntgras staan om eitjes op te leggen. In ruige bloemrijke delen zoeken de Komma-vlinders naar nectar op bijvoorbeeld Akkerdistels. Zelfs in een tuin in Nieuw-Balinge werden Komma-vlinders gezien, nectar zuigend op een Vlinderstruik.

Ook de Bruine vuurvlinder gaf acte de présence, zij het maar mondjesmaat. Het aantal exemplaren was op de vingers van twee handen te tellen, de meeste

De Kommavlinder is te herkennen aan de helderwitte vlekjes op de onderkant van de achtervleugel. Begin augustus werden in het zuidelijk deel van het Mantingerzand ruim vijftig Kommavlinders gezien!

daarvan zaten (alweer) in het zuidelijke deel van het natuurterrein.

Bosrand en berm

Heide en jeneverbestrueel grenzen in het Mantingerzand op verschillende plaatsen aan stukjes bos of eikensingels. Bosrandvlinders vliegen er dan ook volop. Het schudden aan een jonge eik, maar vooral aan op de heide opgeschoten Sporkehout (Vuilboom), levert in juli vaak een groepje wegfladderende Eikepages op. Ook Boomblauwtjes, Citroenvlinders en Oranje zandogen bezoeken graag zo'n Vuilboom, terwijl zich soms wel twintig Koevinkjes tegelijkertijd tegoed doen aan de nectar van één zo'n klein boompje.

Veel zeldzamer is de Bruine eikepage: van deze soort werden maar 3 exemplaren gezien, onder andere nectar drinkend op bloeiende bramen in het zuiden van het Mantingerzand. Landelijk gezien is dit bepaald geen algemene vlinder. De soort komt vooral voor in eikehakhoutbosjes, jonge aanplant van eik en gebieden met eikenopslag.

Hoewel de monotone landbouwgronden om het natuurgebied erg arm zijn aan dagvlinders, zijn de overgangsgebieden van heide of bos naar het cultuurland soms wel zeer vlinderrijk. Vooral in bloemrijke ruigtes met veel Akkerdistels, kunnen in de zomer flinke concentraties voedselzoekende dagvlinders ontstaan. Honderden Oranje zandogen, Koevinkjes, Bruine zandogen, Zwartsprietdikkopjes en Argusvlinders bevolken de randgebie-

den. Ook voor de vlinders van de heide zijn zulke ruigtes belangrijk: op de heide zelf is een groot deel van het jaar geen druppel nectar te vinden en een soort als de Heivlinder wijkt dan ook veelvuldig uit naar de randen van de heide.

Ook in de wegbermen langs de grote landbouwkavels is het in dit deel van Drenthe soms goed vlinders kijken. Wie het Mantingerzand op de fiets bezoekt en daarna nog wat rondtoert, zal bijvoor-

Oranje zandoogje	732
Koevinkje	600
Klein geaderd witje	370
Heivlinder	238
Klein koolwitje	229
Zwartsprietdikkopje	139
Bruin zandoogje	119
Groentje	79
Kleine vos	73
Argusvlinder	67
Hooibeestje	59
Kommavlinder	54
Eikepage	53
Citroenvlinder	52
Groot koolwitje	49
Groot dikkopje	46
Kleine vuurvlinder	32
Landkaartje	22
Boomblauwtje	19
Distelvlinder	11
Atalanta	10
Bruine vuurvlinder	8
Dagpauwoog	7
Heideblauwtje	5
Bruine eikepage	3

Tabel 1. Aantal waargenomen dagvlinders in het Mantingerzand in 1992. (Bezoekdagen: 22 en 27 mei, 2 en 10 juni, 6 en 9 juli, 7 augustus)

beeld langs de Hoogeveense weg, ten noordoosten van het Hullenzand mooie vlinderrijke bermten passeren. Zeker als er nog niet gemaaid is en er ruige overhoekjes zijn, trekken de bermten (naast de al genoemde soorten) vele witjes, Citroenvlinders, Kleine vossen en Hooibeestjes. Tijdens de inventarisatie vlogen er in het cultuurgebied ook verschillende Gele luzernevlinders langs, het resultaat van een invasie in 1992.

Toekomstmuziek

Door uitvoering van het plan Goudplevier zal het landbouwgebied, ten (zuid)westen van het Mantingerzand verdwijnen en plaatsmaken voor de natuur. Voor bijvoorbeeld de Heivlinder betekent dit een aanzienlijke uitbreiding van zijn leefgebied en ook het Heideblauwtje zal profiteren van de grotere oppervlakte vochtige heide. Bosrandsoorten krijgen meer kansen door het ontstaan van bos en bosranden langs de heide: Eikepage en Bruine eikepage zullen zich wellicht uitbreiden. Of ook vroegere bewoners als het Gentiaanblauwtje en het Veenhooibeestje op eigen kracht terugkeren blijft

afwachten. Misschien dat herintroductie nodig is, om te zorgen dat over tientallen jaren de heide ook weer door deze soorten verlevendigd zal worden. In elk geval is het Mantingerzand een natuurgebied om in de gaten te houden en, nu en in de toekomst, zeker de moeite van een bezoekje waard.

Literatuur

- Berris, L. en J. Gorter (1991). Goudplevier. Natuurontwikkeling op zandgronden bij Mantinge. Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. 's Graveland.
- De Vlinderstichting (1992). Dagvlinderinventarisatie 1992. De Plateaux, Mantingerzand, Tienhovense Plassen. De Vlinderstichting, Wageningen.